

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анатолій РАЦУЛ, Валентина КВАС (Кіровоград)

У статті визначено недоліки співпраці педагогів дошкільних навчальних закладів з батьками (сім'єю) та запропоновано умови підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців до зазначеного виду діяльності.

В статтє определены недостатки сотрудничества педагогов дошкольных учебных заведений с родителями (семья) и предложены условия эффективности подготовки будущих специалистов к данному виду деятельности.

Ключові слова: підготовка майбутніх педагогів, дошкільна освіта, співпраця з батьками, умови підготовки, діяльність, виховна роль сім'ї, педагогічна освіта батьків (просвіта).

Актуальність проблеми дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зростанням ролі сім'ї як основного соціального інституту у формуванні особистості майбутнього громадянина країни. Безсумнівним є положення про те, що виховання дітей, та власне процес їх соціалізації, починається не в школі і навіть не в дошкільному закладі, а в родині з перших місяців життя дитини.

Помилки і прорахунки виховання в ранньому віці можуть виявитися пізніше в асоціальній поведінці дитини, у різних відхиленнях розвитку особистості, тому в суспільстві немає такого інституту, який міг би замінити сім'ю в її функції первинної соціалізації дітей.

Сімейне виховання здійснює вагомий вплив на дітей дошкільного віку. Для нього властивий глибоко емоційний, інтимний характер стосунків матері, батька, інших старших членів родини та дітей, що посилюється спорідненою прихильністю та взаємною любов'ю. Сила і стійкість сімейних впливів пов'язана з тим, що вони постійні, тривалі та повторюються в різноманітних життєвих ситуаціях. Окрім цього, у сім'ї є об'єктивні можливості для систематичного залучення дітей до побутової, господарської та виховної діяльності. Саме тому актуальною є потреба постійної допомоги сім'ї в здійсненні її виховної ролі.

Постановка проблеми. Сім'я завжди була і залишається природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом матеріальної та емоційної підтримки, потрібної для розвитку її членів, особливо дітей та підлітків, засобом збереження і передачі культурних цінностей від покоління до покоління. Незважаючи на це, не всі батьки розуміють свої обов'язки, деякі з них недооцінюють значення сімейного виховання та, не маючи потрібних знань, припускаються серйозних помилок у вихованні своїх дітей. «Сьогодні багато молодих батьків не має уявлення про мету, завдання, форми та методи виховання дітей у родині. Процес виховання у ряді сімей здійснюється неефективно, стихійний вплив на дитину переважає над свідомим, пасивний – над активним, негативний – над позитивним; значні виховні резерви не задіяні й не використовуються» [5, с. 439]. Тому важливим постає питання підготовки батьків до процесу виховання.

Відповідно до соціологічних досліджень сім'я посідає центральне місце в життєдіяльності суспільства. Отже, усі помилки суспільства стосовно сім'ї віддзеркалюються безпосередньо в соціальних проблемах, а саме: злочинності, алкоголізмі, психічних відхиленнях. Багато сімей несе відповідальність за те, що сьогодні досить часто трапляються молоді люди, яким властиві утриманські та споживчі настрої, вузькість духовних інтересів, недостатнє володіння культурною спадщиною. Такі факти засвідчують, що процес морального виховання в родині здійснюється недостатньо ефективно, стихійний вплив на дитину переважає над свідомим, пасивний над активним, значні виховні резерви не використовуються. Більше того, процес формування особистості в низці сімей здійснюється без урахування соціально значущих цілей.

Батьки відчують труднощі в процесі виховання дитини, їм потрібна вагома допомога педагогів з метою підвищення їхньої педагогічної культури, найважливішим складником якої є конкретні

знання про особливості дитини того чи іншого віку, про зміст і методи її виховання.

З проблем єдності сімейного та дошкільного виховання здійснено чимало досліджень, однак шляхи та засоби досягнення єдності сім'ї і дошкільного навчального закладу у вихованні дошкільників і сьогодні залишаються розкритими не повною мірою. Зокрема виникає низка суперечок і дискусій з питань найбільш ефективного використання відповідних форм і засобів у вихованні всебічно розвиненої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми взаємодії дошкільних установ та сім'ї порушено в дослідженнях Т. Ф. Алексеєнко, Є. П. Арнаутова, Л. В. Артемова, А. М. Богуш, Л. В. Загик, В. М. Іванова, О. Л. Кононко, Р. А. Курбатова, Т. А. Маркова.

Предметом досліджень науковців уже неодноразово ставала педагогічна просвіта батьків (А. Дістервег, Я. А. Коменський, Н. К. Крупська, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський; сучасні вітчизняні вчені – Є. В. Бондаревська, І. В. Гребенніков, Ю. В. Грицкова, І. В. Дубінець, І. В. Єсьман, Т. В. Іванова, В. Г. Постовий, І. М. Трубавіна).

У працях різних авторів розкриваються питання критеріїв та типів виховання (Д. Баумрінд, А. Е. Личко, Е. Г. Ейдемільер, Г. Т. Хоментаскас, А. Я. Варга); визначення змісту роботи з родиною (Л. В. Загик, Т. А. Маркова); та особливостей роботи з молодими сім'ями (О. Л. Зверева, В. І. Іванова).

Незважаючи на чисельні дослідження, багаторічна практика спостережень показує, що робота педагогів з батьками одноманітна і не ефективна та, здебільшого, не відповідає вимогам сучасності.

Враховуючи актуальність дослідження *метою статті* є виявлення недоліків співпраці педагогів дошкільних навчальних закладів з батьками (сім'єю) та характеристика умов підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців до зазначеного виду діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практика і наукові дослідження переконливо доводять, що єдність між суспільним і сімейним вихованням створює справжні можливості для формування стійких навичок і звичок поведінки, моральних почуттів і відносин, правильних уявлень про моральні якості людини і явища суспільного життя, а також ефективні умови для повноцінного інтелектуального, фізичного і духовного розвитку дитини. У Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» зазначається, що «сім'я і дошкільний заклад в хронологічному ряду пов'язані формою наступності, що полегшує безперервність виховання і навчання дітей. Найважливішою умовою наступності є встановлення довірчої ділової

взаємодії між сім'єю та дитячим садочком, під час якого коригується виховна позиція як батьків, так і педагогів» [2].

За твердженням Є. П. Арнаутова, головним ефектом їх успішного впливу є не дублювання й не заміна соціальних функцій одного інституту виховання іншим, а гармонійне поєднання один з одним [1, 2].

Ефективне впровадження Базової програми «Я у Світі» потребує оновлення стратегії й тактики взаємодії педагогів з батьками, зміни її векторів та акцентів; надання зустрічам більшої щирості, відвертості, конструктивності, позбавлення від надмірної формалізації. Об'єднання зусиль допоможе створити широкий розвивальний простір, сприятливий для повноцінного життя дитини в сім'ї та дошкільному закладі, розкриттю її особистісних рис і становленню як активного суб'єкта індивідуальної та колективної діяльності.

Складна й відповідальна просвітницька діяльність дошкільного закладу спрямована на розширення й поглиблення уявлень членів родин про сучасні освітні завдання, про значення вікових та індивідуальних особливостей дитини в її особистісному становленні, сутність компетентності як інтегративної якості особистості. Сьогодні вкрай важливо узгодити позиції та очікування педагогів і батьків принаймні з основних напрямків, гуманізувати взаємодію, налаштуватися на потребу професійного та особистісного самовдосконалення. Педагогізація батьків здійснюється у двох напрямках: педагогічна освіта батьків (просвіта) та залучення батьків до виховної роботи з дітьми.

Очевидно, що в сучасному виховному процесі спостерігаються досягнення педагогічних колективів у співпраці з сім'єю, однак слід звернути увагу на недоліки в цій роботі, до яких належать:

- недостатньо гармонійне поєднання індивідуальних, групових і колективних форм;
- формальне ставлення педагогів до взаємодії з батьками через недооцінку виховної ролі сім'ї;
- проведення різних заходів за умов малої активності, низької відвідуваності батьків, їх теоретичної непідготовленості, що робить неможливою конкретизацію завдань і методів виховання дітей;
- невміння знаходити відповідні форми спілкування з батьками.

Причини виокремлених недоліків різні: слабка підготовка педагогів до навчання батьків та спілкування з ними; відсутність умінь, потрібних у практичній діяльності.

Важливість розв'язання цієї проблеми викликає потребу підготовки фахівців, що володіють теоретичними знаннями і практичними вміннями в роботі з батьками відповідно до сучасних вимог суспільства. На нашу думку, підвищення ефективності підготовки студентів до виконання функцій педагога дошкільного закладу можливе через:

- конкретизацію змісту питань морального і сімейного виховання дітей у вивченні курсу дошкільної педагогіки;
- поглиблення та систематизацію теоретичних знань (спецкурси і спецсемінари);
- виконання навчально-дослідницьких завдань різного типу під час вивчення курсу дошкільної педагогіки, спецкурсів і спецсемінарів;
- виконання репродуктивно-навчальних, репродуктивно-творчих та творчих завдань на різних етапах педагогічної практики.

Отже, основними умовами удосконалення підготовки майбутніх педагогів дошкільних закладів до роботи з батьками можна визначити обсяг і якість знань та умінь, а також відповідні форми співпраці з батьками. Розглянемо їх детальніше.

Підготовка студентів до роботи з батьками – складне й динамічне явище, що передусім характеризується обсягом і якістю знань, тому для успішної роботи з батьками дітей дошкільного віку студент – майбутній педагог дошкільного закладу – найперше повинен здобути комплекс знань про:

- провідні педагогічні теорії, закони, закономірності морального виховання дітей у сім'ї, про моральні процеси в родині як процеси управління активним освоєнням дітьми соціально-морального досвіду під час пізнання, спілкування, продуктивної і творчої діяльності;
- залежність змісту і результатів морального виховання дитини в сім'ї від рівня педагогічної культури батьків, вікових особливостей дітей, єдності виховного впливу на моральний розвиток дитини дошкільного закладу і сім'ї;
- основні категорії та поняття проблеми виховання і теорії сімейного виховання;
- основні педагогічні факти: суть, принципи та умови сімейного виховання, зміст виховання дітей у сім'ї, своєрідність методів впливу на дитину, умови навчання й виховання в сім'ї, батьківський авторитет, педагогічний такт, педагогічна культура батьків;
- специфіку морального виховання дошкільників в сім'ї: функції сім'ї, типи сімей та їх вплив на моральне виховання дітей, умови формування моральних якостей дитини в сім'ї, помилки сімейного виховання;
- роботу дошкільної установи з сім'єю з морального виховання дітей дошкільного віку: зміст, форми, активні методи роботи дошкільних установ з батьками.

Володіння знаннями – це потрібна, але недостатня умова підготовки студентів до роботи в зазначеній галузі діяльності, тому варто наголосити на вміннях, важливих у роботі педагога з батьками дітей дошкільного віку (рис.1) [4, с.25 – 27].

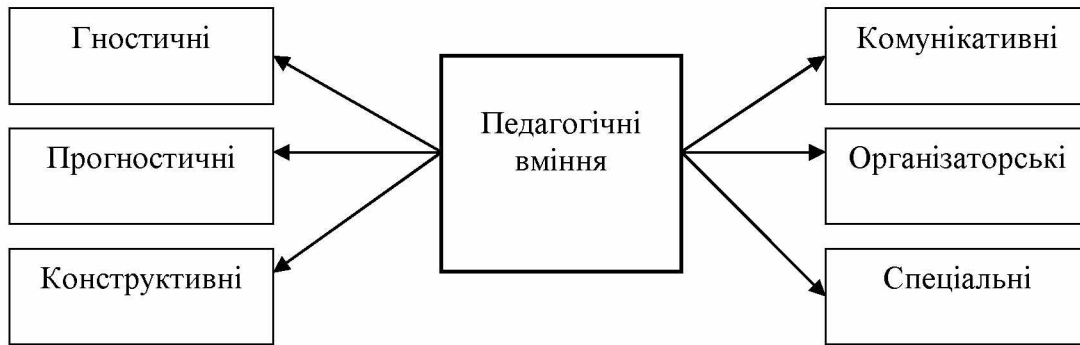

Рис. 1. Уміння педагога дошкільних закладів для організації роботи з батьками

Гностичні вміння – це вміння, з допомогою яких педагог вивчає дитину (її вікові, індивідуальні особливості та особистісні якості, стосунки з однолітками, дорослими, ступінь емоційного благополуччя). Вивчення дитини дає змогу педагогу пояснити причини поведінки, знайти шляхи вдосконалення виховання та навчання. Об’єктом дослідження повинна бути також сім’я (важливо знати виховні можливості сім’ї: особливості сімейного мікроклімату, міру участі обох батьків у вихованні, а також інших членів родини). Вагоме місце в пізнанні дітей та їх сімей посідають цілеспрямовані спостереження, бесіди, розповіді батьків і дітей, відвідування сім’ї, спільні свята та трудова діяльність дітей, педагогів і батьків. В окремих випадках організовується спеціальна експериментальна робота з метою виявлення особливостей розвитку дітей.

Прогностичні вміння полягають у передбаченні результатів навчання та виховання, а також визначенні оптимальних шляхів розвитку дитини.

Конструктивні вміння потрібні для проектування педагогічного процесу, виховання дітей з урахуванням перспектив навчальної роботи. Для цього потрібно модифікувати загальні цілі та завдання виховання відповідно до конкретної групи дітей та до кожного вихованця окремо з урахуванням особливостей його розвитку. Залежно від оволодіння дітьми тими чи іншими вміннями педагог змінює їхню діяльність та ускладнює її. Конструктивні вміння полягають у плануванні роботи, складанні конспектів занять, сценаріїв свят.

Комунікативні вміння виявляються в установленні швидкого контакту в різних ситуаціях з дітьми та їхніми батьками, колегами та адміністрацією закладу.

Організаційні вміння поширюються на власну діяльність педагога, а також на діяльність вихованців, батьків і колег (організація традиційних і нетрадиційних форм роботи, здійснення педагогічного керівництва, надання реальної допомоги батькам з питань виховання та навчання).

Спеціальні вміння – найрізноманітніші вміння співати, танцювати, малювати, створювати іграшки. З-поміж таких умінь у педагога повинно бути найбільш улюблене, в якому повною мірою виявляється його творчість та захопленість.

Важливою умовою ефективної підготовки студентів до майбутньої діяльності в дошкільному закладі ми визначаємо також удосконалення форм діяльності педагога з батьками. Все різноманіття форм умовно можна розмежувати на дві великі підгрупи: а) робота з сім'єю в дитячому садочку; б) робота з сім'єю за межами дитячого садочка (табл.1).

Таблиця 1.

Традиційні форми роботи педагогів дошкільних закладів з батьками

Традиційні форми роботи педагогів дошкільних закладів з батьками	
Робота в дитячому садочку	Робота за межами дитячого садочка
<i>Педагогічна рада</i>	<i>Університети педагогічних знань</i>
<i>Інтерв'ю з батьками</i>	<i>Кінолекторії</i>
<i>Педагогічні ситуації</i>	<i>Школи молодих батьків</i>
<i>Телефон довіри</i>	<i>Тематичні виставки</i>
<i>Відвідування сім'ї та бесіди з батьками</i>	<i>Інформаційні бюлетені</i>
<i>Тематичні консультації</i>	<i>Дні відкритих дверей</i>
<i>Круглий стіл</i>	<i>Бібліотеки для батьків</i>
<i>Конференції</i>	<i>Виступи вихованців дитячого садочку</i>

Удосконалення існуючих форм роботи можливе за рахунок застосування компетентнісного підходу до традиційних форм [3]. У процесі реалізації традиційного підходу батьки отримують досить корисну інформацію про зміст роботи з дітьми, про платні і безкоштовні послуги, що надаються фахівцями (логопед, психолог, окуліст, інструктор з плавання і загартування, соціальний педагог, психолог). Компетентнісний підхід, крім інформаційного складника, передбачає активізацію поведінки батьків, а саме залучення їх до різноманітних видів діяльності, організацію моніторингу, а також внесення пропозицій. Ефективність зазначеного підходу можна простежити в усіх ситуаціях педагогічного процесу (формах взаємодії). Наведемо декілька прикладів.

Зміст педагогічної ради за участю батьків традиційно спрямовано на залучення дорослих до активного осмислення проблем виховання в сім'ї, однак обов'язково з урахуванням індивідуальних потреб дітей. Потенціал цієї форми може стати більш значним за компетентнісного підходу, якщо батьки беруть участь у всіх етапах педради, передовсім у безпосередньому проведенні засідання, коли вони можуть виступати експертами й критиками.

Педагогічні ситуації, пов'язані з обговоренням питань, які дозволяють активізувати поведінку батьків, дають змогу зробити спілкування корисним для обох сторін. У межах нової філософії

компетентнісного підходу застосування ситуацій доцільне в разі організації типового для конкретної сім'ї середовища та за участю сімей вихованців.

У практиці роботи дошкільних закладів педагогічні бесіди з батьками використовуються як форма встановлення зв'язку «вихователь – сім'я». Ця форма поєднується з іншими прийомами, наприклад, з відвідуванням, батьківськими зборами, консультаціями. Ефективність бесід може бути підвищена через її цільовий характер (за вимогою батьків), внесення в зміст елементів дискусії, проблем.

Близькими, до бесід є тематичні консультації, основою, відмінністю яких є лише те, що батьки повинні отримувати кваліфіковану пораду. Планові консультації проводяться в дитячих садах систематично в кожній віковій групі і для всіх батьків. За інноваційного підходу ефективність підвищується шляхом дотримання принципу консультування в поєднанні зі зворотним зв'язком, а також виміром віддаленого результату, тобто того, як впливають консультації на розв'язання конкретних проблем.

Ефективним для розв'язання проблем виховання дошкільників є круглий стіл за участю батьків, де зазвичай обговорюють актуальні питання виховання із залученням фахівців. На засідання запрошують батьків, які письмово або усно висловили бажання брати участь в обговоренні тієї чи тієї теми з фахівцями. Ефективність цієї форми також значно підвищиться, якщо педагог застосує такі методи активізації батьків:

- групову дискусію, що підвищує психолого-педагогічну грамотність батьків;
- відеокорекцію, пов'язану з програванням завдань, супроводжуваних відеозаписом поведінки батьків і дитини, батька і педагога, педагога і дитини, який потім аналізується;
- ігри, що моделюють проблеми та їх розв'язання в тріаді «дитина-педагог-батько»;
- педагогічні дії, засновані на спільному виконанні батьком і педагогом визначених завдань;
- конструктивну суперечку, яка допоможе порівняти різні позиції батьків і педагогів щодо виховання дитини, дозволить проблемних ситуацій;
- вербальну дискусію, яка навчає культури діалогу в родині та суспільстві.

Батьківські конференції, що організовуються дошкільною установою на базі клубів, бібліотек, будинків культури за участю педагогів, учителів, юристів і письменників, зазвичай присвячують питанням фізичного, розумового, естетичного, морального виховання дітей, а також найбільш актуальним проблемам, які особливо хвилюють

батьків. У компетентнісній освіті батьківські конференції ініціюють самі батьки, організаторами виступають батьківські комітети, а педагоги виконують функції спостерігачів і кураторів.

Висновки. Аналіз традиційних форм роботи дозволяє побачити можливий потенціал для розвитку взаємин педагогів з сім'єю за умови підвищення активності сім'ї та участі батьків у роботі дошкільного закладу. Отже, можна зробити висновок про те, що оволодіння визначеним обсягом змісту й умінь, а також активними формами роботи з батьками сприятиме ефективній підготовці студентів – майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти – до співпраці з сім'єю.

Розглянуті в статті аспекти не вичерпують усіх питань цієї теми, тому пошук шляхів удосконалення підготовки педагогів дошкільних закладів освіти на сучасному етапі залишається актуальним і потребує подальшої науково-педагогічної розробки. Професійна діяльність педагога дошкільного закладу досить багатогранна і поліфункціональна, а педагогічна діяльність охоплює дітей, їхніх батьків, колег, а також самого вихователя, що свідомо вдосконалює власну майстерність, тож подальші дослідження можуть стосуватися можливостей синергетичного підходу до підготовки зазначених фахівців.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арнаутова Е. П. Педагог и семья. – М.: «Академия», 2002. – 264 с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К.: Світоч, 2008. – 430 с.
3. Дошкольное воспитание // Детский сад – семья: инновационный потенциал традиционных форм работы с позиций компетентностного подхода / – 2011. – Вып. № 5. – С. 38 – 43. – электронный ресурс [http://jurnalik.ru/mami-deti/4793-doshkolnoe-voospitanie-5-maj-2011-pdf.html].
4. Козлова С. А. Дошкольная педагогика: Учебник для студ. сред. проф. учебных заведений / С. А. Козлова, Т. А. Куликова. – 6-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 416 с.
5. Рацул А. Б. Особливості застосування методів стимулювання позитивної поведінки в умовах родини / А. Б. Рацул // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та молоді. Збірник наукових праць / Ін-т проблем виховання АПН України. – Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2010. – Вип. 14, кн. I. – С. 439–449.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Рацул Анатолій Борисович – кандидат педагогічних наук, професор, декан психолого-педагогічного факультету КДПУ ім. В. Винниченка, Заслужений працівник освіти України.

Коло наукових інтересів: спадщина Василя Сухомлинського, родинне виховання, педагогіка дошкільної та корекційної освіти, загальноосвітньої та вищої школи.

Квас Валентина Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри хімії КДПУ ім. В. Винниченка.

Коло наукових інтересів: професійна спрямованість фахових дисциплін майбутніх учителів предметів природничого циклу; питання самостійної роботи студентів, педагогіка вищої школи.